

Մանգուսի Էֆենար սե-
նէտէ 300 նիւսիս ինքա-
րըյա, զըյմէթի իսթանպո-
լիսին 10 ատէտ Մէնիսի-
օրտուրու կիսի, թարա-
լար իշին տարի սէնէտէ քէ
զտլք 300 նիւսիս իշին րոս-
թա բարաւր քէնտի հիւս-
պըմըզա օրաւաք 12 ատէտ
Մէնիսի օրաւաք տրի :
Պիր նիւսիսի գայիսէ հի-
սթանպոլ 50 շէր բարաւս
սթիւրիստ տրի :

Մանգուսի Էֆենար

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի Ե Ր Ճ Ի Ե Ա Ս

Նյանաթիւն պէհէր սաթրը
հինգ տկա 3, 2 ինճի տկ
փա 2, ինճիս զէ սայի-
սէ փարա իշին 1794 զէ ի-
սան սրտաւրտ գոնուրա-
թա իսթանպոլ տրի :
Մէնիսի օրաւաք սայիսի,
սթանպոլ իշին 1794 զէ
սթանպոլ տրի :
Մէնիսի օրաւաք սայիսի,
սթանպոլ իշին 1794 զէ
սթանպոլ տրի :
Մէնիսի օրաւաք սայիսի,
սթանպոլ իշին 1794 զէ
սթանպոլ տրի :

ՍՈՆ ՀԱՎԱՏԻՍԼԵՐ

ՅԻՍԵՍԱ

Բարիս 13 մարտ

Նէտլէրինտէ բէք չօգ Օսմանը ֆոնտու-
լարը սուրունանլար պու կիւն ֆէվզէլ ատէ
օրաւաք պիր մէնիս ազտ իսթալ, սինտո-
գանա իշին 1794 զէ իսթանպոլ տրի :
Օսմանը ֆոնտուր համիլէրինին ատմաւորը
Պաւլը Արի նէգտիստէ թասաւազու իթմէք
իշին մէգըրիս սինտիգանըն բէքիս պուրու-
նան միւսիս Նարտիսին Տէրիսատէթէ
կիթմէսինէ գարաթ զէրիսին տրի :

Մէգըրիս սինտիգա, 40, 143 նէքէր Օս-
մանը ֆոնտուր համիլէրին մէքիլի օրաւաք,
պուրունըն ետիսինտէ օյան Օսմանը ֆոն-
տուրը իւշ միւսիս ֆարաք (իսթան) զըյ-
մէթիստէ տրի : Բէքիս միւսիսիշին, մէ-
մուրիթիստէ մուսաֆֆաք օրաւաք իւսթ-
տի իշին մէգըրիս իւրտմէթի դասուլ իթմիս

ԱՎԹԹՐԻԱ-ՄԱՃԱՐԻՍԹԱՆ

Վիշնա, 13 մարտ

Էրօրատա Էֆենարը ամէն մէմայիթի
մանրուստէն Գարատաղա պիր իման թէր-
քինէ գարըն տրի : Գարատաղ Էյոյէ պիր
իմանա սահիպ օրտուրուտա, գուրսան-
լըզա, վէ մալ գաշըման գուլանըր տէյ-
դօրդուլու եր :
Էրօրատա պէյիք Էյիլէրինտէն ա-
լընան խապէրիս սուհա խաբըրը տրի :

ԻՆԿԻԼԹԵՐԻԱ

Լօնտա, 13 մարտ

Հէյնէթի վիւքէլա, Բուսիտան թէք-
լիֆ Օրտան մազպիթանը թէքէքիթի իսթ-
եթ : Օրտան խաբըրը պիր գարաթա պէք-
էնիթի :

ԵՈՒՆԱՆԻՍԹԱՆ

Սթիւն, 12 մարտ

Միւլէթ մէնիսիստէ միւսիս Տէրիս Էրօրի
մալիսէնիս ֆէնա հալիսի պիւտիթիթիստէ
սոնրա թէքտարիթեթը հարպիթէն մուսա-
լիֆ օրտուրընը, վէ ֆազաթ մէնարիֆէ
նաղաթէն թի միլեոն տրալիսի գատար ա-
լըզ կէօսթէրէն պիւտմէյի Էյիլէն Էրօրի
միւսիստէն իթմէք լազըմ կէլէնէլիսի սէյ-
լէմի, վէ պատէհու տէֆայիլի ընտիթէ բու-
էսասընը մէսուլ թուրապիլմէք իշին վիւ-
քէլա մէսուլիթիստէ տայիր օյան նիզամ-
նամէլին թատիլթընը թէքիթ իշին մի-
տրի :

Միւսիսիլէյիս խիւհասը պիրինճի տէ-
ֆա օրտուրուտա գապալ օրտուրուտա տրի :
Պու լայիհատա հիւքիլմէթին ֆայիլի Էյ-
համ իսթանը տալիս միւսիստէ տրի : Մէն-
իսին հալի սիւքիլմէթ իւզըն տրի :

ՍԱՐԱՖԻՅԷ

Բարիս, 14 մարտ

Էյիլմէ Ումիւսի աշըրը 12 22 112
Էյիլմէ Էրօր 12 40

ԳԱԼԱԹԱ ԲԻԱՃԱՍՈՐ

Էյիլմէ Ումիւս 2 մարտ աշըմգը 12 39
Էյիլմէ Ումիւս 3 մարտ սպհաշ 12 44
Էյիլմէ Էրօր 13 16
Էյիլմէ աշըրը 13 44
Սաթի 6 1/2 13 15

Իսթիք 63 (Մուրս) 60/0 ֆ.	74
65 (Մուրս) 60/0 ֆ.	72
1869 (Բիւր) 60/0	63
1873 (Գիւսիս Թրէք) 90/0	21 1/2
1873 (Մուրս) 60/0	82
Բուսիս Զըմէնաթէք 30/0	35 1/2
Բէքթը ֆր.	1
Հէյնէթիսի ֆր.	1/2
Պէյիս ֆայիլի 0/0	10

ԱԳՍԻՆԼԱՐ ՅԻՍԵՍԱ

Գրէտի Էյիլմէ 60/0 Լ. Օ.	235
Սոսի Էյիլմէ 60/0 Լ. Ս. Գ. Է.	314
Սթանպոլ Պանդաք	312
Պանդ Գոնէրիսի	
Սոսիլթէ Օթման Լ. Ս. Գ. Է.	205
Թրապիլ 50/0 Գ. Գ. Է.	147 50
Լաւրիս (Մուրս) ֆր. Գ. Է.	65

ԱԳՅԷԼԵՐԻՆ ԲԻԱՃԱՍՈՐ

Օսմանը Լիւսաք 100 շըտն	Լաւ Գր.
Ինկիլիք Լիւսաք	109 35
Յիւսիսը ալթուսու	87 15
Բու	89 40
Գըրմիսք ալթուսու	51 20
Պէնալ մէնիսիս ֆարքը	4 16
Մէթալիք ֆարքը	14 20
Պազըր ֆարքը	65
Պէյիլք ֆարքը	12 20
Գարպիս գայմէսի գարիք	7 35

ԳՍԹՄԷՆԻՆ ԲԻԱՃԱՍՈՐ

Էյիլմէ Էրօր	163 35
Էյիլմէ աշըր	163 25
Սաթի 6 1/2	163 30
Պազըր հիւսալք իշին 100 շ. աշըր	
Գայմէ, 101 շ.	

ՏԱԽԼԻՑԷ

ԻՍԱՐԻՃԻՑԷ

Թ. Է. Վ. Ճ. Ի. Հ. Ա. Թ.

Ձապթիկէն նէգըրթի ճէլիլէսի, Սի-
լիսթի գոմանտանը տէլիլէսու Ահ-
մէտ Համիս բաշա հազըթիլէրինէ .

Գոմիս վիւսեթի վալիսի տէլիլէթ-
ու Ալի բաշա հազըթիլէրինին թէ-
գալեթիկէն մէքիս, վիւսեթի մէգ-
ըրիս վիւսիլիկի, Ձապթիկէն նաղըրը
սապըք տէլիլէթու Էյիլմէ Գոմիս բա-
շա հազըթիլէրինէ .

Ձապթիկէն նէգըրթի վէքեպիթի,
Պէյիլլու միւսթիսթըրթը սաթաթիլու
Մէհմէտ բաշա հազըթիլէրինէ իհա-
լէ պուրուլմիւս տուր :

Պու կիւնքի Լա Թիւրքիտէ օ.
գոնտուրուտա կէօրէ, Խարիճիկէ նա-
ղըրը Սաֆիլթ բաշա հազըթիլէրի,
Գարատաղ թալէպիլէրինին Պապը Ալի
ճանիպիկէն գապուլի միւսթիսիլ
օրտուրուտա, վէ անճաք Պապը Ալիին
իթասընա միւսայիտ օրտուրուտա էյիլ-
թիւք իսթիկէնաղթը քէնտիլէրինէ պիւ-
տիլմէք իւզըն պու կիւն Գարատաղ
մէմուրըրըն տալիլթ իշին միւսիլլէր տրի :

— Չէնտ կիւն ազամի պազըր սէֆիս
ճանիպիկէն աղիմէթ իշին միւսիլլէր տուր .

տէթիւ Հապթի փաշա հազըթիլէրի
Իշինտին վարդը հիւսթիստէնալա
Էյիլմէի ազաթ Տէրիսատէթէ կէլ-
միւս Էյիլմէի կիւն մէգըրի վարդը
իշին Իշին գոմիսիկէն աղիմէթ իշին միւ-
տրի :

— Գարատաղ մէմուրըրըն Էյիլմէ-
եան իւնէն միւսաղթըրթ նէթիկէնիկէն
հազըթիս քիւշաթ օրտուրուտա Մէն-
իլի մէպուսանա հապիլէ օրտուրուտա
մուհաթաք տրի : (Վապըթ)

— Իսթանպոլ զաղթիստէն իշին
Էյիլմէի պազըրը իսթ, կէլէն բազար
իթիկէնի կիւնիս Պապը Ալիին ազաթ օ-
րտուրուտա օյան մէնիլի իսթը վիւքէ-
լաթա, Գարատաղըն թալէպիլէրինին
բէքիկէն գարաթ վիւքիլիլլէ, վէ պու-
գարաթ օ կիւն աղիմէթը թարթը
հազըթիլ Բատիլահիտէն տալիլ թաս-
տիք պուրուլմիւս, վէ Գարատաղ միւ-
րալիսալընա օյ վէնէ իշին ճէլիլալ
վիւքիլիլլէ տրի : Պիւսէն ալէյիս միւ-
րալիսալընա ճիւստա իթիկէնի կիւնիս
կիւնէնէլլէ իսթ :

— Նիլմէ մէգըրի զաղթիստէն պէ-
եանքնա կէօրէ, Սըրպ մէմուրըրը
բէքիս Միւսին թարթըրտան եէնիլ թա-
լիլմէթ ալթը օրտուրուտա, պիր
գաշ կիւն տաշա Տէրիսատէթիստէ ի-
գալմէթ իսթէնէլլէ իսթ :

— Սալը կիւնէնի Պահրիկէ վէ Տա-
լիլիկէն նաղըրըրը բաշալար հազա-
րաթընա Շուրայի տէլիլթ ըյիլիսի
Գարաթի բաշա հազըթիլէրի հուզըրու-
նահանէն չըգըպ, զաթը հազըթիլ
Բատիլահի, Գանտուրու Էսասիտէ վատ
օրտուրուտա թէքիլթ վէ իսլահաթըն թէ-
մալիլի ինթաթը իշին, լաղըմ կէլէն նի-
զաթիստէ լաղիլալըրըն պիր կիւն Էյի-
լիլ Էյիլմէիլլէ, Մէնիլի մէպուսանըն
պու սէնէթի ինթալիլիտէն ճիւսթիլլէն
աղթաթը ալթըմաթը խուսուսու պու
քիլթի Էյիլ ու իրատէ պուրուլմիւս
տուր :

— Ավսթրիանըն պազըր զապիլթանը
պէրթիկէն վէ պահրիկէնիկէն պու քիլթի
տէօրտուրուտա վէ պէլլէնիկէն ըլիլթ պէ-
լէրտէն Մէնիլի նըշալը իհասն պու-
րուլմիւս տուր :

— Աթուրթիլու Խրիսթաքի Զօկրա-
ֆօս Էֆէնիլի իշին միւսիս Զարիֆի Բուս
մէքթիպիլլէրինին համիսի պուրուտա
սըֆաթընա կէլէն բէնճէմպիլի կիւնիս
մապէյի հիւսթիստէն աղիմէթ իսթ-
րէք, հուզըրը Բատիլահի չըգըրը-
լըրը, վէ մէգըրի մէքթիպիլլէրինին ահ-
վալը մալիկէլի տէրէնէյի մաթիլու-
պէտէ օրտուրընտան նաշի, պիր մէգ-
տար իսթիկէնի Սէնիկէնի իթասընա
միւսաթաթէ պուրուլմիւս ըրճասըն
միւսթիկէն պիր իսթիստանալ թաթ-
տիլ իլլէթիլլէրի, վէ գարթ հազըթի-
նա օյան իշին իսթիստաթ գապուլ իշ-
լիսիլլէրի թըրաքի զաղթիստէն
կէօրիլլէր տուր :

— Ձաթը Եսահանէնի տէսթը հիւ-
մանիլլէրը իշին տիւլէի մուսաղաթա.

Էյիլմէի պէն Էրօրըն օյան նամէյի
հիւսթիստէն իշին Պապը Ալիին պիր իսթ-
թարանալիսին, Էրօրտա վիւրուտի-
տէնէլի Բարիստէ թէլիլթուրէն մէգ-
լէնմէքտէ իսթ :

— Մէնիլիսի ումուսի Էյիլմէիկէն-
քի բազար իթիկէնի կիւնիս ընտէն
քիւշաթ օրտուրուտա հասէպի իշին, շիւ-
տիտէն ազա վէ սաթիկէն վիւքիլմէք
իւզըն Էյիլմէ քիւշաթ իւզըրինէ պի-
լէթիլթ թապ օրտուրուտա պուրուտա
տուր :

Մէնիլիսին նիզաթիստէյի տալիլիլլէ-
նի շուրայի տէլիլթ վէ մուսթիստէն
մէնիլի խաթ թարաթիլլէրտան թէքէք-
քիւր վէ թասաթիք օրտուրուտա, վէ պիր
մէքտար նիւսիկէնի թապ ու թէմիլ
գըրմիլ օրտուրուտան, պու նիւսիկէն
լէր աղաթա տաղըրըրապ պիրինճի
միւսաղթըրթ պու նիզաթիստէյի, վէ
Գարատաղ մէնիլլէյի սուլիկէնիկէն միւ-
թալիլք պուրուտա, վէ մուսթի-
ստէն էյիլմէիկէնիլլէ օյան իլիլա-
եաթ վէ մաթպուսաթ վէ պէլլէրիկէն
նիզաթիստէ լայիհալարը թահթը թէ-
գէքիլլէրէ ալթըմաթ տուր :

Մէնիլիսի մէպուսանտէ 108 աղանըն
օթուրմաթը իշին մաթիստէ մահէլլ օլ-
տուրու միւսիլլու, մէնիլիսի տեանտա
տալիլ Էյիլ աղա օթուրմաթ գօթուրթ
մէվնուտ պուրուտա տուր :

— Տիւն հաշմէթիլու իսթիստէ գըրա-
լը հազըթիլլէրինին ելլիլի վէլաթիլթի
օրմաթ հասէպի իշին, Էյիլ վաթթը գա-
րաղօլ սէֆիկէնի հիւսթիստէն տանա-
տըլարաք 21 բարէ թօր էյիլաթիլթ գը-
լընմը, վէ մապէյի հիւսթիստէն վէ
ճանիպի Պապը Ալիին իթալիս սէ-
ֆարթիլլէրտանէ մէմուրը մաթիստէ
պիր իշին, իթալիս մաթիստէ կիւնա-
րէնա ընտը թէպիլթ իշին իսթիլլէ
տրի :

— Մէքթիպի միլքիկէնիկէն ընտիլ
քիւշաթը Էրօրտա ինթա օրտուրուտա
ղը, վէ Ահալ Աղա քէօլիլլէյի չիթթի-
լիկի աղալիսի Զիւրաթ մէքթիպիկէն
թաթիս օրտուրուտա կիպի, ճէնէթ-
մէքտան սուլթան Ապու իւլ Աղիլ խան
ղէմանընտա Պէլլէրթալաթ Էրօրըն
գոնաղթըրըն պիր գըրմիլ տալիլ թէնիսի
օրտուրուտա օյան իշին Մէքթիպի միւ-
քիկէն թաթիս օրտուրուտա օրտուրուտա
չիտիլլէր տրի :

— Տիւն սատրաղամ հազըթիլլէրի
Մէքթիպի միլքիկէն իշին թաթիս վէ
իթթիլաղ գըլընան տայիլլէն կիւն-
րէք, կէլիլպ նօգսանլարըն պիր ան
Էյիլ իշին օրտուրուտա թէնպիլ
իթիլլէր տրի :

— Թիւսթիլ վէ զիւրաթիլլէրթի
ալիկէնի, Զիւրաթ մէքթիպիկէն իշին
թիլա իսթիստէն նիզաթիստէն պիրթի-
միլ, վէ պու նիզաթիստէ լաթիստէյի
Մէքթիպի միլքիկէն պիւսթիկէն վէ
տէրպիլլէր ըրթըրա Շուրայի տէլի-
լէթ տէ միւսաղթի օրտուրուտա պու-
րուտա տուր :

լէ ց պին Ունչիսթըր գարապինասը պիլ վիրուտ է հալիսէ թէվզի օրուն տու : Պիւթիւն Օսմանլը է հալիսին գուրուգտան տօլար թիւֆէնքէ սիւ լահլաթմաեա նիւէթ վար տըր : Սիւնօրլարա մուհիմմաթ իլէ մէքիւլաթ նազլօրունտու, վէ թէէմին օրունտուղու նա կէօրէ , Ալիթիւա ասաքիթի Օսմանլը սինօրլը կէէթ կէչմէզ մուգավի մէթի շէտիտէեթ թէսատիւֆ իտէճէթլէր տըր : Ասաքիթի նիգամիէե մահալլը սայիթիտէ մէշղու օլտուղու ճիհէթլէ է հալիլի մուգավէմէթէ հաղըլու մագ իշին Պօսնա Սարայ հիւքիւլմէթի մահէլիէսի թարաֆընտան էվամիթի լաղըմէ իթմ օլունմուշ տուր :

— Բօթիտէն եաղաքլարընա կէօրէ , մէվնուտ օլան պաթարեալարըն արգա թարաֆընտա միւճէտտէտէն ալթըա տէտ գուլէճիքլէր ինչա օլունմուշ տուր : Գէզա Գաբարճատ վէ ետիստ Մօլթօքա նէհրի սէվահիլի իւզէրինէ տիւ կէր մէթէրիսլէր ինչա օլունմագտա տըր : Նու մէթէրիսլէրտէ պէօլիւք օնիթի բարէ թօք վաղ օլունմագ տըր : Պու սէպէպտէն տօլաքը շէհրը մէշղուր , հիւճուտան սալիմ պուլունուեօրի ֆէա տըրվարն օն թարիթի իլէ եաղըլտըղընա նէշղարն , պիւր կիւն ագտէմ , մէշղըր գուլէթի խիթամ պուլմաղլա , բնամի գիւշատընտա զապիթման վէ մէմուրինի միլքիէե իւնիֆօրմալարընը կիւնիմիշ օլտուգլարը հալան հաղըր պուլունմուշլար տըր : Պու գուլէթի բէք ճէսիմ օլարագ 38 կիւնտէ խիթամ պուլմուշ տուր : Վէ հէր կիւն իթի պին գատար ամէլէ ինչասընտա իգտամ իյլէմէքտէ իսիլէր : Կըրան տիւք Միշէլ շէհրին իսթիհէքեամաթընըն աթէշլի թալիմինտէ հաղըր պուլունմագ իւզըրէ , յուշվարըն օն պէշինճի կիւնիւ պուրաեա վիրուտի մուշթագըր իքէն , կէլէճէք չարլէնպիհ կիւնիւ կէլէճէք տիւ :

— Կէլէնտէ Բօթիտէմու վէրիլէն պիւր գիւեաֆէթմտէ ինիլիթէրանըն միւլթիմիլիքեաթ միւլթիշարը մըթթըր Լօուլթըր , ինիլիթէրա տէվէթի հիշ պիւր վաղթի թիւրքիա հաղըրտա ճէպը իսթիմալ իթմէք մուղիթը բօլի թիւքաքընը իթթիլաղ իթմէեթէճիլի , վէ վիւքէլաեան հիշ պիւրիսի թիւքիա նըն տալիլի իտարէսինտէն հուսուլի միւհիթմէլ օլան մէսէլէթին հալլի իւշին պիւր նէֆէր ինիլիթ թայֆէսինին եէլէկիւնիլ թէք պիւր տիւլմէսինի ֆէտա իթմէկի խաթըրնտան կէշիթմէտի կիլի սէօլլէմիշ տիւ :

— Սինէքսէն Օպղօր դաղէթաքընա եաղաքլարընա կէօրէ , 700 նէֆէր Պօսնալը գաթօլիքլէր սայիթի էշքէաւ լար լիլ պիւրլէմիլէր տըր :

— Ալաֆրտան 6 մարտ թարիթի իլէ Վիէնիտան չէքիլէն պիւր թէլէկրաֆտա օգունմուշ տուր :

« Մէմէքէթէյն միւտիւրանընտան միւսիւ Սթուրչանըն իսթիֆաքը պուլրատա Պուքըշ Բուս գօնսօլունուտ իշի տիւր տէեօրլար : Մէմէքէթէյն հէյնէթի միւտիւրանընտա Բուսիաեա գարըր օլարագ միւմայիլէյն միւսիւ Սթուրչատան պայգա քիմէ պուլունու մամաղտա տըր :

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԳԱՆ

Հայկական յիշատակը իտալից մէջ — Հայոց դաղթականութիւնը և եկեղեցի 'ի խիւ

վօրնօ — Որո՞նք չինձ եւ այն եկեղեցին — Օտարաց ձեռքն անցնելու վտանգ :

Հուլիս, 28 ֆետրվ. 1877
Մեծարգոյ խաղաղի ,
Այսօր կուգեմ մեր Հոյոց Խաղաղութեան դաժնիքը և անհաւատականութեանց վրայ խօսիլ ձեռք :

Տարակոյս չ'կայ որ գիտէք թէ՛ Հայք երկուստեաներորդ դարէն սկսեալ իտալից ալ և այլ կողմերը գաղթելով վանքեր ու եկեղեցիներ կանգնեց, տպարաններ բացեց և առևտրական տներ հաստատեց եւն յամանակագրական պատմութեանց նայելով կը տեսնենք արդարեւ որ 1254 ին Հայ միանձնաց վանք մի հաստատուեց Էրիվանի քաղաքի մէջ , 1262 ին Հայերը եւ կեղեցի չինեց եւ յԱքոն , 1497 ին Վիւնետիւք քաղաքին մէջ Հայոց Ս. Խաչ եկեղեցին շինուեց Է . 1550 ի միջոցները բազմաթիւ Հայոց վաճառատուներ հաստատուեց եւ յԱքոն , և վերջապէս 1700 ին Լիվօնիոյ գաղթական Հայ վաճառականք շինած են իրենց Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուամբ հայապա եկեղեցին :

Ասոցմէ դատ թիւրք և թիւրք դարեալու մէջ ևս այլ և այլ Հայ կրօնաւորաց կարգեր , միաբանութիւններ և վանքեր հաստատուած են իտալիցի մէջ յորոց այս օրուան օրս մի միայն Վիենտիւք Միլիթարեան միաբանութիւնը և վանքն է մնացած : Իսկ Հայոց շինած եկեղեցիներէն երկուսը միայն Հայոց ձեռքը մնացած են Վիենտիւք Ս. Խաչ եկեղեցին որ նոյնպէս Միլիթարեան միաբանութիւնը կը պահպանէ , և Լիվօնիոյն որ Հայ ժողովրդապետութեան հոգատարութեան ներքեւ է : Իսկ Հուլիսի մէջ Հայոց ունեցած երկու եկեղեցիքը յիշուեց Ս. Վլասայ և Ս. Մարիամու Եփիսոսացոյ որպէս և Հայ միանձնականաց վանք , քը Հուլիսի պապերը շնորհած են Հայոց աղգին :

Եւ չեմուղի մի առ մի ներկայ յօդուածիս մէջ յիշել Հայ զօրավարաց ըրած մեծամեծ քաջութիւնները իտալիցի մէջ 546-552 թուականներուն , ոչ Ներսէս Պատրիկէի գլխաւորը վանելն իտալիցէն և ոչ նորա փոխարքայ ըլլալը և մահը Հուլիսի մէջ որովհետեւ կը յուսամ որ ասոց առ մեծուն վրայ ընդարձակ և ճիշդ տեղեկութիւններ պիտի ընծայէ այն պատուական աշխատասիրութիւնը որուն ձեռնարկած է ինչպէս կը լսեմ բազմամիտ գիտնական Հ. Ղեւոնդ Վ. Ալիւսեան :

Իմ միտքս այս նամակիս մէջ միայն Լիվօնիոյ հայոց եկեղեցւոյ և Հայ գաղթականութեան վրայ խօսիլ է :

Եւրոպական վաճառականութեան տեղեկակ ըլլող անձը գիտէ որ ատեն մը Վիենտիւք , ձէնօվա , Լիվօնիո և Սիւնտիւք Սիւսիական և Եւրոպական մեծամեծ առևտրոց կեդրոնատեղիքը եղած են , ինչպէս են հիմայ Լիվօնիոյ Լոնտօն , Հալլը , Սիւսիական և այլն : Հնդկաստանի թանկազին ապրանքները յիշեալ իտալական քաղաքները մանաւանդ Վիենտիւք և ձէնօվա կը բերէին ցամաքի ճանապարհաւ և կը վաճառէին , և այս երկու քաղաքներէն Հայտ ընտրի ապրանքներ կիւնէր և կը ցրուէր աշխարհիս չորս կողմը :

Ժամանակ անցնելով երբ Բարեյուսոյ հրուանդանը դուռնուցաւ , այսինքն Եւրոպայէն Հնդկաստան գնալ գալու կարճ ճանապարհը , կամաց կամաց մեծ առևտրոց կեդրոնը իտալից քաղաքներէն Հոլլանտիոյ Սիւթթերտալ քաղաքը և վերջերս Լոնտօն և այլ տեղեր փոխադրեցաւ , այս քաղաքները աւելի մօտ ըլլալով Բարեյուսոյ հրուանդանին :

Այնպէս որ պատճառ որ Հայերը ևս ուրիշ ազգաց նման աշխարհիս առևտրական կեդրոնն եղող իտալական ծովագերէս քաղաքները եկեր առևտրական տուներ բացեց եւ օր օրի շատնալով իրենց համար եկեղեցիներ շինեց եւ . Իսկ երբ Բարեյուսոյ հրուանդանը գտնուելով իտալական քաղաքներէն սլակած են առևտուրը իրենք ալ միւս ազգաց հետեւելով իտալիցէն քաղաքներ են դէպ 'ի Ամսթէրտամ , ուր եւ շինած են նոյնպէս Հայոց եկեղեցի :

Իսկ ինչ որ կը վերաբերի Լիվօնիոյ Հայ գաղթականութեան , սա բացի վէ-

րոյիչեալ պատճառներէն ունի նաև մի մասնաւոր պատճառ Հայոց այն քաղաքի մէջ շատնալուն , այն է՝ որ Ֆրոնիստոս Ա. Մէտլիիներու ցեղէն 1593 ի յունիսի 10 ին հաստատած մի օրէնքով խիստ ընդարձակ արտօնութիւններ շնորհելով Լիվօնիո բնակիլ ուղղորդեալ , և այս արտօնութիւններէն օգուտ քաղելու համար անհամար Գաղղիացիք , Սլաւոնացիք , Հոլանտացիք , Յիւնք , Տաճիկք եւ ուրիշ ազգեր Լիվօնիո լեցուցելով , Հայերը ևս անոնց պէս եկեր են առևտուր ընելու այն քաղաքի մէջ , ուր օրի շատնալով շինեց եւ եկեղեցի :

Այս եկեղեցին , որ ինչպէս ըսինք , մեր Ս. Գրիգոր Երեսուցիի անունը կառուցուած է , կրնանք ըսել որ Լիվօնիոյ քաղմաթիւ եկեղեցեաց մէջ ամենէն պայծաւը և ամենէն գեղեցիկն է : Եկեղեցւոյ ներսը խաչածն է , Աւագ Խորանի մի կողմը աւանդատուն է և մի կողմը մատուռ , ալ և ձախ կողմերը դարձեալ կան նրկուսեղանք պատարագի խորաններուն երկերկու կողմերը մարմարիտեայ խիստ ընտիր և գեղեցիկ սրբոց և հրեշտակաց արձաններ կանգնած են և թէ՛ Խորանաց , թէ՛ առանձին յորմոց կախալ պատկերները մեծ , վայելուչ և ճարտար վարպետի վրէժնէ ելած են , մանաւանդ Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի և մեր անմահ թարգմանչաց Սահակայ և Մեսրոպայ պատկերները :

Եկեղեցւոյ շինութիւնը եղած է 1700 ի ատենները , բայց արդի պայծառութիւնը և վայելուչ տեսքը 1845 ի մէջ եղած նորագոթութիւններով ստացած է : Եկեղեցին հիւնարկող բարերար ազգայնոց շնորհներով կան եկեղեցւոյ մէջ և նոցա վրայ ծածկած քարերուն վրայ կը կարդացուին Հայերէն և իտալերէն յիշատակագրութիւնք : — Սոցա մէջ է Աղա Տէ Մաթոն Օղլան-Քիլիշեան անուն Պարսկաստանէ 'ի Լիվօնիո գաղթող հարուստ Հայ վաճառականի և բարերարի գերեզմանը , որն որ մեծ առատածեւունք թեամբ նպաստած է այն եկեղեցւոյ շինութեան , և շինութիւնը աւարտելէ առաջ եկեղեցւոյ աւանդատան դրան մէջ Հայ գործաւորի մը ձեռքը սպանուած է :

Այժմ յիշեալ Լիվօնիո քաղաքի մէջ եղած Հայոց թիւը հալիւ 40 ի կը հասնի , յորոց ոմանք արհիւստաւոր և ոմանք պղտիկ կարուածներու տէր են , իսկ վաճառական մի հատ չէ մնացած : Մէջերէն Հայերէն գիտող և խօսող միայն երկու հոգի կան , մի ժամագործ՝ որ ամէնք 30 տարի առաջ Պոլսի թողնով Լիվօնիո եկեր հաստատուեց , և իրենց ծերունի ժողովրդապետ Հայ քահանայն :

Եկեղեցին իր շուրջը դեղեցիկ քարակիր տուններ ունի և այլ և այլ ժամանակներ եւրոպական ազգային առանձին գոմարներ թողած են թէ՛ եկեղեցւոյ ծախսը և թէ՛ Հայ քահանայից պարուստի համար : Եկեղեցին շինուած է Հայոց համար և մի միայն Հայ լեզուաւ և արարողութեամբ պատարագ ըսուելու համար , սակայն այսօր աւելի իտալացիք են այն եկեղեցին մտնողները քան թէ Հայք , աւելի Լատին քահանայք Լատին լեզուաւ և արարողութեամբ կը պատարագեն քան թէ Հայքա . հանապէ Հայ լեզուաւ և ծիսով :

Մի կողմանէ այս պարագան , և միւս կողմանէ Հայոց օր օրի Լիվօնիոյ մէջ նուազիլը , ազգային լեզուն մոռանալը և խառն ամուսնութեամբ իտալացեոց հետ խառնուիլը մեզ մտածել կուտայ թէ՛ քիչ ատենէն այն Լիվօնիոյ ամենագեղեցիկ Հայոց եկեղեցին ևս իր կալուածներովն հանդերձ չպիտի անցնի արդեօք օտարաց ձեռքը , ինչպէս որ Անքոնայի , ձէնօվայի և ուրիշ տեղերու մէջ Հայու ստակով շինուած հոյաւիպ եկեղեցիքը և վանքերը անցած դացած են :

Հոս արժանի կը համարիմ յառաջ բերել յիշեալ եկեղեցին ճիւղաւորուող և շինող Հայոց իրենց մէջ ըրած դապաղ օրինակը , որուն մէջ ձեր ընթերցողները պիտի տեսնեն թէ՛ ինչ ազգային սիրով և ոգով վառեալ ձեռնարկած են այն շինութեան : Կը ցաւիմ որ այս դաշինքը իտալականէն ստիպւած եմ թարգմանել բնագիրը չի կրնալով ձեռք անցնել . գուցէ Գեր . յարգոյ հայր Արիւսեան իր աշխատասիրած գործքի մէջ հրատարակէ զայն :

Ահաւասիկ .
« Կամքը Ամեն սղօր և Ամենասուրը Խր-

րօղութեան Հօր , Որդւոյ և Հոգւոյն Ներսէս որ շնորհեցէ հաստատութիւն սոյն գործոյ և տացի մեզ միաբանութիւն բաւ ընթացութեամբ Սրբոյն մերոյ Լուսաւորչին Հայաստանեայց , Կամքը Ամենախորհրդին այս մեր հաստատած կանոնադրութիւնը զօրութիւն գտնէ , զի մեք Հայազգիքս որ կամք պիտի 'ի Լիվօնիո , թէ վաճառականքս և թէ՛ այլք , մեծամեծք և փոքունք ամենքս մի և նոյն զգացմամբ և միապաշտով լցուած կամեցաւ որ ապագային համար մեր ազգը ունենայ այս քաղաքիս մէջ ազգային եկեղեցի մը և անոր կիցը այլ և այլ խուցեր ուր կարող ըլլան բնակիլ մեր ազգին եկեղեցականները , և թէ՛ յիշեալ եկեղեցւոյ մէջ եկեղեցական ամեն պայտաւմունքը և արարողութիւնը մեր լեզուաւ և մեր ազգային Տոմարի համաձայն կատարուին , և յիշեալ խուցերին մէջ բնակին և անոնցմէ շահուին մեր ազգին այլքառները (ինչու որ այս աշխարհիս մէջ կը պատահի որ հարուստը կ'աղքատանան և աղքատը կը հարստանան ,) ասոր համար այն խուցերուն մէջ անկեղոց և նոցա արուստեա սերնդոց բնակութեան տեղիք տրուին , որովհետեւ այս քաղաքիս մէջ ուր ուրիշ ազգեր ևս կը բնակին , Յիւնք , Գաղղիացիք , Հոլանտացիք և այլն , ամենքը իրենց ազգին աղքատները կը խնամեն , ուստի պէտք չէ որ մեր աղքատները ուրիշ աղքաց օգնութեան կարօտ մնան , այլ մենք օգնենք անոնց և նոցա ապագայ սերնդոց որ այս քաղաքիս մէջ ըլլան , և սոցա միշտ ճանչցուին մեզ եղբարք և համազգիք մեր ազգին որ կարգին և ո'ր հասարակութեան ևս պատկանելու ըլլան , և վայելեն բոլոր իրաւունքները որ մեր ազգը ունի այս քաղաքիս մէջ :

« Այս նպատակաւ ահա՛ հաստատեցինք և կը կամիմք հաստատել այս միաբանական դաշինքը , և կ'անուանենք մեզ երեսու փոխան խօսա Գէորգ Արեւիկ , որպէս զի յիշեալ պարօնը այսուհետեւ մեր ազգին գլխաւորը ըլլայ , և մեր հարուստ ազգայիններէն ո'վ որ 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի պայծառութիւն մեր ազգին ուզէ բան մը նուիրել վերոյիշեալ եկեղեցւոյ և խուցերուն շինութեան համար թէ՛ այն նուիրատուութիւնքը և թէ՛ ուրիշ արդիւնքները մասնաւոր հաշուեմատներն մը մէջ արձանագրուին մի առ մի տուողաց անունները և ստացուած գումարը քանակութիւնը , որպէս զի նուիրատուի անունը յաւիտեան յիշուի և միանգամայն յիշեալ խօսա Գէորգի ալ իր ստացած գումարաց հալիւ կարենալ տալ : — Եւ որովհետեւ այս միջոցիս բարեւալդ առիթ մը ներկայացած է , որ Սրբօրատեան հաղք պարագա գետին մը ունենալով մեծ դքսին հրամանին կ'սպասեն որ ծախեն , մեք ստորագրեալքս կը նուաւնիմք որ յիշեալ աղա Գէորգը աշխատի այն գետինը գնել յանուն մեր ազգին վերօրիշեալ շինութեանց համար , և այն գետնի համար թէ՛ գին և թէ՛ ծախք ինչ որ վճարելու ըլլայ խօսա Գէորգը , անոնց առ մենքը տարուէ տարի յիշատակեալ նուիրատուութեանց գումարէն ստանայ առանց պահանջելու իր անցուցած ստակին չափ : Եթէ յիշեալ խօսա Գէորգը կամը ընէ՛ այն գետնին վրայ եկեղեցւոյ և խուցերուն շինութիւնքն սկսիլ , մեք իրեն կատարեալ աջատուութիւն կուտանք ընելու ինչպէս որ ինքը կ'ուզէ մեզ ընդունելի է : և այս մեր հրամանը գրեցաւ :

Ի թուականին Հայոց ՌՃԼԲ Յունիսի 17 ին , և յընդեան Տեառն մերոյ 1683 ին :

« Մեզ ընդունելի է :

» Գրիգոր Միրմանեան . — Սալթանու մ Յօհաննէսեան . — Պետրոս Փանոսեան . — Օհանջան Սարգսեան . — Յովակիմ Մարգարեան . — Գոհոս Ալիքսանեան . — Պապալան Աւետիքեան . — Սարգիս Խանտեան . — Մերիսու մ Անդրէասեան . — Օհանջան Փանոսեան . — Աղէքսանդր Վրթանէսեան . — Յովհաննէս Նազարեան . — Պետրոս Գալստեան . — Մնացական Ահարոնեան . — Փարսատան Յօհաննէսեան . — Բարթողիմէոս Մանուէլեան . — Պետրոս Թովիշիէնց . — Թովմաս Ամիրադատեան . — Պօղոս ձէմալեան . — Առաքել Փանոսեան . — Ստեփան Մանուէլեան . — Թովմաս Բարթողիմէոսեան . — Վարդան Փիլիպպոսեան . — Ստեփան Պետրոսեան . — Մանուկ Մանուէլեան . — Վրթանէս Գրիգորեան . — Աղէքսանդր Մար-

